

Makkosten kuopus

Armas Veikko

Kirjeitä vuosilta 1900-1906

Perttu Peitsara

Jyväskylä v. 2012

Makkosten kuopus – Armas Veikko

Kirjeitä vuosilta 1900-1906

Henrik ja Maria Makkosen lapsikatraan nuorin, Armas Veikko, syntyi Karttulassa 18. elokuuta v. 1887. Koulunkäyntinsä hän joutui aloittamaan Karttulan kirkonkylässä kiertokoulussa. Pitäjässä ei ollut kunnan kansakoulua sen jälkeen, kun sen toiminta Savikosken sahan omistajien konkurssin yhteydessä v. 1885 oli lopetettava .

Oltuaan nelisen vuotta ilman järjestettyä koululaitosta Karttulassa aloitti v. 1889 toimintansa kiertokoulu aluksi kahtena, ja sittemmin kolmena koulupiirinä. Ne jakaantuivat kahteen osastoon, ala- ja ylätasoon. Alatasolla opetettiin taavaamaan ja suoralukua. Ylätasolla opetettiin lisäksi Lutherin katekismusta, kristinoppia sekä Palestiinan ja kotiseudun maantiedettä. Kouluikäisenä oltiin 7-16 vuotiaina. 1800-luvun lopulla Karttulassa useimmat lapset eivät saaneet lainkaan kouluopetusta. Karttulassa kiertokoulut jatkoivat toimintaansa aina vuoteen 1925. Kunnan kansakoululaitoksen perustamisesta käytiin pitkä taistelu, ennen kuin kansakouluja alettiin vähitellen perustaa 1890-luvun puolivälissä ja sen jälkeen.¹

Perheen vanhimpana lapsena Eemil kantoi huolta Armaksen koulun käynnistä. Kirjeessään Mammalle Moskovasta 5. kesäkuuta 1898 hän kirjoitti: ”Armas voisi myös kirjoittaa millaiset numerot hän missäkin aineessa sai. Kun Armas vielä edelleen tulee olemaan kansakoulussa ja on silloin 12-vuotias, käy vaikeaksi kielten oppiminen. Sen vuoksi minä kehottaisin ja pyytäisin Uunoa nyt kotona ollessaan Armaksen kanssa lukemaan jota-

kin kieltä, paraiten ruotsia, sehän kuitenkin tulee Armaksen ensiksi luettavaksi. Voisi lukea 3-4 tuntia viikossa ja jo edeltäpäin määrätä minä päivinä ja millä tunneilla lukeminen tapahtuu. Läksyt nyt eivät tarvitsisi olla pitkiä, kun Armaskin tahtoo tietysti nauttia luvasta. Pääasia vaan, että hänen kielensä ja korvansa taipuisi oikeaan ääntämistapaan. En luule kummallekaan, ei Armaksella eikä Uunolla olevan mitään tätä ehdotusta vastaan, vaan he heti tämän saatuaan jo määrännevät päivät ja tunnit lukemiselle.”

Antoiko Uno Armakselle kielten kotiopetusta, siitä ei ole tietoa. Karttulan kouluongelmien ei annettu haitata Makkosen lasten kouluttamista, vaikeudet olivat taloudellisia. Niistä huolimatta yhdeksän vanhemman lapsen tapaan myös Armas lähetettiin oppikouluun. Kun hän v. 1899 oli oppikoulun aloittamisiässä, olivat sisaruksista Kuopion Yhteiskoulussa Yrjö seitsemännellä ja Laina kuudennella luokalla. Kuopiossa oli myös Eemil perheineen. Samana aikana asuivat Viipurissa Elvira ja Hellin perheineen. Tarkemmin perusteluja tuntematta tiedetään, että Armas lähetettiin Kuopion sijasta aluksi aloittamaan oppikoulunsa Viipurin Lyseoon v. 1899, josta hän siirtyi Kuopion Yhteiskoulun 3. luokalle v. 1901 ja kirjoitti sieltä ylioppilaaksi v. 1906. Koulukortteerin hän Viipurissa sai vuorotellen Elvira- ja Hellin-sisarten perheissä. Lyhyen aikaa hän asui myös yhdessä Ellen-sisaren kanssa, kun tämä oli opettajana Viipurissa. Armaksen ylläpidosta aiheutuviin kustannuksiin ottivat mamman ohella osaa ainakin Törnqvistit ja Dahlit, todennäköisesti myös Eemil-veli.

¹ Jussi Kylmäaho; Karttulan kirja, Jyväskylä 1987 s. 479-494

Armaksen kouluvuosista kertovia, Maria-äidille osoitettuja kirjeitä on taltioitunut harvakseltaan vuodesta 1900 alkaen, jolloin hän oli toista vuotta Viipurissa. Suurimpia huolen aiheita koulupojalla olivat yhtäältä kunnolliset vaatteet ja ehjät jalkineet sekä toisaalta raha. Kirjeensä lopussa hän yleensä sitä varovasti mammalta tiedusteli. Aluksi kirjeet olivat haparoivia, mutta ilmaisu ja kirjoitustaito kehittyivät hyvin seitsemän vuoden aikana.

Ensimmäinen kirje Viipurista on päivätty 7.3.1900: ”Hyvä Mamma! Ei tässä ole tullut kirjoitetuksi kun kerran ei ole kirjoittamistakaan, eikähän tuota ole nytkään paljo. Täällähän sitä vain eletään; minussa pari viikkoa ollut yskä oli alussa kolme päivää poissa koulusta. Hanna Järvinenhän se kuuluu Hellin luokse tulevan ensi sunnuntaina. Meidän lyseoonhan ne kuopiolaiset ylioppilaskandidaatit olivat kysyneet lupaa päästäkseen kirjoittamaan.”

”Minun pitäisi saada uusi puku tutkintoon; kirjoittakaahan sitte siitä. Musta tai sininen olisi paras. Sitte jos lähettäisitte vähän rahaa jonkun 10 markkaa tarvitsee kaikkiin pieniin menoihin. Meilläkin on ollut markkinat kaksi päivää lupaa. Kirjoituksista ei ole ollut niin erityisiä numeroita. Venäjä oli ensimmäisessä 7½ ja toisessa 10. Silloin kun minä muutin Dahlin puolelta niin pojat eivät meinanneet laskea minua pois, vaan sanoivat mammalleen: ’mamma ei lasketa Armasta pois’ ja olivat hyvin surkuina. Arvolauseita ei vielä ole saatu, vaan eikö nuo kohta saatane. Hellin kävi viime viikolla Helsingissä ja tuli maanantain aamuna pois. Eilen kävin klassillisen lyseon juhlassa hyvin hauskaa oli. Aino oli Carlstedtin puolella ja ei olisi millään ehdolla lähtenyt pois oli ruvennut itkemään kun Hellin meni hakemaan. Eilenhän se oli Ellen syntymäpäivä. Kirjoittakaa nyt minullekin kerran, ette minulle kirjoittanut yhtään kertaa muuta kuin Hellille. Terveisiä – Armas.”

Lopuksi Armas vielä muistutti ”Tämä lähetys on myöhästynyt kun Hellin lupasi kirjoittaa. Siitä puvusta pitää kirjoittaa että tämä puku ei kestä jos kuukauden. Ja sitten ...”

Vietettyään vuoden 1900 kesäkauden Karttulassa Armas palasi jatkamaan koulunkäyntiä Viipuriin. Kortteeriin hän pääsi Dahleille. Elvira kirjoitti tästä mammalle 25. elokuuta 1900: ”Armas poikahan sieltä rupeaa lähtönsä laittamaan. Kyllä on tarpeellista, että panee takin ja lakanoita matkaansa. Minulla ei niitä ole kovin varastossa. Madrasin päällinen on täällä ja täytetään se olilla.”

Armaksen tulon vaikutusta Elvira käsitteli tarkemmin: ”Mikäpähän siinä on, kuin Armaskin tulee tänne, niin saa auttaa tässä mitä voi ja mitä ennättää. Juosta Unon kanssa asioilla ja hakata sokeria, hakea poikain kanssa puita ym. pientä hommaa, johon kykenee ja minä en ennätä. Täytyy olla kuin kiltin pojan kotonaan, vaan ei niin kuin olisi vaan kortteeria. Kyllä Uno ja Helge ovat tiedustaneet kuinka kauan on kuin Armas tulee. Kirjoittakaahan koska Ellen saa tulla asemalle vastaan. Terveenä tulemaan Armas-poika! Jospa Mamma joutaa tuomaan Armasta?! Jos Armas toisi tullessaan Ellen tavaroita Kuopiosta Saloniuksesta!”

20. syyskuuta 1900 Elvira kirjoitti mammalle Armaksen kuulumisista: ”Hyvästi Armas täällä jaksaa ja kiltti poika hän on ollut. Yhtä ja toista hän täällä auttaa. Hakkaa sokerit ja auttaa Helgeä. Sokerisännäksi häntä kutsutaan. On tämä elämä aika hälinää. Päivä menee ja toinen tulee. Ei ole vielä ollut haittaa joukon paljoudesta. Mamma kysyi Armaksen maksusta. Tästä kuukaudesta ovat Törnqvistit maksaneet ja jos mamma tahtoo lähettää ruoka-aineita eli sitten rahaa tulevassa kuussa. Kuinka paljon maksaa voi siellä. Täällä maksaa ruokavoi 2:30, 2:40 kilolta. Sietää siinä olla voita

jos muutakin. Meijeri voista maksan 2:65 kilolta aina 1. päivään kesäkuuta. Olen tehnyt tingin.”

Ellen oli vuoden 1900 lopulla Viipurissa ja asuivat hän ja Armas yhdessä. Kirjeessään mammalle 5. lokakuuta Ellen kertoo veljen koulumenestyksestä: ”Armas tuossa saarnaa niin, että ei saa selvää minkään laista. On koko päivän ollut olevinaan että on saanut 9 ja puoli venäjän kirjoituksessa. Ei tahdo sopia oikein pöksyihinsä.”

Ellenin kirjeen lopussa oli Armaksen lyhyt muistutus äidille: ”Taas minä niistä vaatteista että näissä on liika lyhyet housunlahkeet – niin että niihin pitäisi saada vähä pitemmät. Teettäkää nyt avonainen nuttu. Joko te milloin tulette tänne. Meillä yksi uusi opettaja, Maisteri Nyström; hän sanoi eräänä päivänä panevansa laiskan läksylle jos ei osaa yhtä kysymystä. Terveisiä paljon. – Tuokaahan se veitsi tullessanne. Armas”

Hellin osallistui Armaan lukukausimaksun maksamiseen, mistä kirjoitti mammalle 2.2.1901: ”Hyvä asia se olisikin, jos jonkun kilon taas saisimme [talkkunaksia]. Entisestä lähetyksestä kuin myös muikuista lähetin 10 mk Elviralle, minkä hän saa laskea hyväksemme Armaan lukukausi- eli kuukausimaksuihin. Lähetin sen samassa kuin oli muutakin lähetettävää.”

Armas vieraili myös Alvan perheessä Talissa, josta kirjeensä aluksi 3. helmikuuta v.1901 mammalle kertoi, samalla kun onnitteli tätä 51-vuotis syntymäpäivänä. Koulupojan käsiala lienee ollut Karttulaan tullessa kirjeessä vaikeasti ymmärrettävää ja ehkä siitä mamma oli huomauttanutkin, koska Armas kirjoitti: ”Tuota eikö se Albertkaan saanut selvää siitä kirjeestä, vai eikö se olekaan kotona?”

”En minä niistä housuista muuta kirjoittanut, kun että ei niitä uusia vaatteita tarvitseisi ollenkaan

pitää tällä lukukaudella, jos ne housut teetetään. Ja sitten paikkatilkkujahan minä pyysin teidän tuomaan tullessanne näihin sinisiin vaatteisiin. Milloinkas Te tulette tänne päin?”

”Rahasta mulla on taas vilja-aika on vielä tähteellä 12 mk, niin että tuskin tarvitsen uutta koko lukukaudella, enkä tarvitsekaan. Ei tuo Rehtori mitään virkannut kun, kävin maksamassa lukukausimaksut vähän jälestäpäin. Tuliko se viimeinen kirje minun osoitteellani? Eipä minulla nyt ole tämän enempää kirjoittamista. Se kirja, josta minä sanoin joulun aikaan, että pitää ostaa, ei minun tarvitsekaan ostaa sen eräältä pojalta lainaksi koko kevääksi. Terveisiä paljon. Mehekselle myös!”

Marraskuun 22. rahatilanne olikin kääntynyt huonoksi, mistä Armas viestitti: ”Hyvä Mamma! Ei minulla sitä rahaa ole muuta kuin Eemilin antama koulutarpeisiin. Jos minä sitten saisin sen 5 mk niihin luistimiin. Joko Uuno tulee sunnuntaina? [Viipuriin]. Hänen matkassaanhan se passaisikin lähettää. Joutuukohan ne lapikkaat jo Uunon matkaan. Olisivat hyvät olemassa kun on niin paljon lunta. Ei niitä sukkia olisi niin paljoa tarvinnut. Niitä muita vaatteita ei tarvitse enää lähettää muita, kuin nenäliinoja. Minulla on tarpeeksi jouluun asti. Eilen kävin suorittamassa viimeisen sairauden aikuisista läksyistä. Niitä luistimia ei ollut missään kaupassa, mutta kuuluu tulevan näinä päivinä. Jos te sitten laittaisitte ne vanhat luistimet; minä koetelisin niillä niin kauan kuin niitä tulee. Meillä on ensi keskiviikkona lupa taas. On kiire tällä postiin. Terveisiä! Armas”

Kaksi lukuvuotta Viipurin Lyseossa opiskeltuaan Armas ilmoittautui oppilaaksi Kuopion Yhteiskouluun syyslukukauden alkaessa v. 1901. Elvira asiaa pohdiskeli kirjeessään mammalle 29.11.1901: ”No, Armaksella se on mukavaa kuin saa käväistä kotona vähän väliä. Nauriitkaan eivät mene häneltä

hukkaan tänä syksynä, saa sekä jättää että paistikkaita. Minkälainen on Armaan mielestä asuntonsa?”

”No Mamma miltä se nyt tuntuu kuin vanhin poika on varalääninsihteeri. Luulispa sen olevan lystä. Kunpa pappakin olisi saanut iloita siitä. Onhan siinä esimerkkiä nuoremmille veljillekin eteenpäin menosta.”

Vuodelta 1902 ei ole Armakselta säilyneitä kirjeitä. Ehkä hän ei niitä liemmin mammalle kirjoittanutkaan, olihan Savikoskella telefoni ja asiat saattoi hoitaa sitä kautta. Vuoden vaihteen tietämissä v. 1903 Armas kirjoitti kuulumisistaan Alvalle koskapa tämä kiitteli häntä 5. tammikuuta 1903 mammalle osoitetussa kirjeessä. ”Kiitokset Armas kirjeestäsi! Kyllä oli kaunis todistukseksi, niin ettei muuta kun jatkukoon vaan samaan suuntaan. Kirjoitahan nyt taas millainen joulu oli teillä.”

Kirjeitten kirjoittamisessa oli pitkä tauko, jota Armas pahoitteli 27.11.1903 kirjeessään: ”Hyvä Mamma! Sanoin kirjoittavani silloin kuin viimeksi telefoneerasin, mutta on mennyt vain näin pitkään. Kysyitte silloin eikö tänne [kortteeri-perheeseen] otettaisi ruokavaroja, minä kysyin niiltä; sanoivat kyllä ottavansa voita – minä kyllä sanoin etten tiedä varmaan saako sitä. Sitten pyysivät saada kinkun jouluksi, 6 tahi 7 kilon painoisen, salpietarin kanssa suolatun. Viime jouluna meni se kinkku 1 mk 10 p:stä kilo, kun sanoivat sillä hinnalla saavansa täältä. Kun pidettiin sitä hintaa korkeana, niin muistutin sen sentähden, koska luultavasti ei nytkään sen korkeampaa hintaa voisi saada.”

”Sitten minun kengistäni on pohjat puhki, täälläköhän ne olisi pohjautettavat. Mukavampihan olisi täällä pohjauttaa niin ei tarvitseisi edes takaisin niitä kulettaa. – Pääsisin kyllä vielä ensi viikkoon asti. Jos Yrjö silloin tulee tänne – niin kuin oli

puhe – niin tulisi hänen matkassaan nahkaa, joten pohjauttaminen tulisi huokeammaksi.”

Niin kuin jo telefoonissa sanoin, olisi hyvä, jos saisin ne värilliset paidat. Mutta jos ne täytyisi lähettää postin matkassa, niin antaa olla sitten lähettämättä, joitakin nenäliinoja niiden matkassa olisi myös hyvä saada.”

”Jos sitten kirjoittaisitte näitä asioita, että saisin ilmoittaa täällä saapiko kinkkua vai ei, myöskin kenkäasiasta olisi hyvä saada tieto.”

”Mikä se on Lainan osoite Sortavalassa, olisin jonkun kerran kirjoittanut vaan en ole tiennyt osoitetta. Yrjölle ilmoitan, että Suomalaisen seuran vuosijuhla taitaa olla 4.p joulukuuta. Eipä tällä kertaa olekaan muuta kirjoittamista. Lupa on tänä päivänä. Terveiset! Armas”

”Kuopiossa 1.2.1904. Hyvä Mamma! Onnea syntymäpäivänne johdosta ensi torstaina. Kiitoksia siitä rahasta, jonka lähetitte. Taitaa pitää maksaa sillä se lukukausimaksu, kun tänä aamuna ilmoittivat aivan äkkiarvaamatta, että se on huomenna maksettava. Mikä lie nyt, eihän nuo ennen ole milloinkaan sellaista kiirettä pitäneet. Se on kyllä 30 mk, mutta voin 5 mk lisätä, siksi kun saan. Kylä kai ne kortteerimaksua jonkun päivän kuluttua odottavat, jos teillä sitten vielä olisi siihen lähettää 30 mk.”

”Ettekös te tule kohtapuoleen tänne päin käymään, kun oli puhetta silloin kun minä läksin. Nythän täällä olisi Teatterikin tämän kuun puolivälissä. Sitten pyysivät saada nauriita tänne Sahlsteiniin 30-40 litr. Jos niitä on vielä niin ehkäpä silloin, kun Yrjö tulee, voisi lähettää. Ei kai Albert vielä ole tullut kotiin? Eipä ole nyt muuta. Terveisiä! Armas”

Armakselle piti syksyllä 1904 saada hankituksi talvipaltoo, josta Hellin oli huolissaan, kun mam-

ma oli häneltä apua kysynyt. Hellin kirjoitti Mammalle 25.9. Hämeenlinnasta: ”Kyllä se niin on ettei tällä kertaa ole Jukalla muuta talvipaltoa kuin se mitä vielä pitää. Viime talvena hävitimme yhden vanhan, vaan luulen että se olisikin ollut niin huono, ettei siitä olisi maksanut vaivaa laittaa-kaan. – Kun olisi se Uno lähempänä niin luulisi että hänen paltoonsa olisi joutava ja sopisi Armaalle aivan parahiksi. – Minun on pitänyt näihin aikoihin kirjoittaa Unolle ja teen sen aivan tänä päivänä ja kysyn eikö hän voisi sieltä käsin hommata paltoota lähetetyksi, jos nimittäin sen luovuttaa. – Albertin paltoovaraston tiedän – hänellä ei ole mitään joutavaa.”

Palto-ongelma ratkesi onnellisesti, mitä kautta, se ei ole tarkemmin tiedossa. Armas kirjoitti 29. lokakuuta mammalle: ”Kiitoksia paltoosta ja vaatteista, jotka sain eilen.” Maman kiertomatka lastensa luona oli ollut hankkeissa ja Armas vähän kokemattomana oli joutunut selvittämään sen hintaa. ”En minä osaa niin varmaan sanoa sen kiertomatkalipun hintaa, vaan luulen, että se on 30-35 mk välillä. Sortavalaaan kuuluu Suonenjoelta maksavan 23 mk edes takaisin niin, että osaa se kohota 35 mk:aan.”

Vaatehuolet painoivat Armasta aivan erityisesti. ”Näkyä pitävän paikuuttaa housuja ja kenkiä, niin että tarvitseisin vähän rahaa. Jos teillä olisi, niin olisi hyvä jos saisin silloin kun lähetätte kuukausimaksun, sitä paitsi jonkun 5 mk. Jospa maanantaina voisi saada. – Mihin lienee joutunut se hattu, jonka heitin Pursiaisen laitettavaksi?”

”Sanoin kai minä silloin telefoonissa, että se Eemilin sairaus on ollut ainoastaan vähäistä vatsatautia, yhden päivän lienee ollut vuoteessa. Eipä ole muuta. Terveisiä. Armas”

Maria teki aikomansa kiertomatkan syksyn mitaan. Armaksen tietoon kantautui, että mamma oli reissussaan sairastunutkin. Terveystilanteesta hän kyseli kirjeessään 3. joulukuuta: ”Rakas mamma! Kalle kirjoitti teidän tulevan niin kuin eilen. Kun ei ole niin kaukaan ollut mitään tietoa teillä, niin päätin tässä pikimmittäin (on näet kiire kouluun) kirjoittaa, että terveenä on täällä oltu. Saloniukset kertoivat Siirin kirjoittaneen Teidän olleen sairaana Turussa. Olitteko oikein kovastikin? Mitenhän muuten jaksoivat siellä joka paikassa?”

”Meillä oli tässä vasta juhlaakin. Suomalaisen seuran vuosijuhla, sain koululta lipun sinne. Koulun vuosijuhla oli myös vasta. Uutisena voin myöskin mainita sen, että Pökösenmäellä, Robert Portanin talossa² oli ollut tulipalo vasta, koko rakennus oli mennyt poroksi. Päitasillaan olivat herra ja rouva saaneet juosta ½ km päässä olevaan mökkiin.”

Syystä tai toisesta Savikoski menetti telefonteyden, jota Armas kovin pahoitteli: ”Olisi ollut hauska, kun se telefoni olisi vielä ollut, olisi saanut käydä puhelemassa.” Joululoma alkoi 17. päivänä. Armas harkitsi Savikoskelle menoa osan matkaa jääteitse kulkien, mutta varmuudeksi kyseli mamman tietoja, joko Mömölänlahden kautta pääsi jättä kulkemaan. Kirjeen lopussa olivat tavanomaiset tervehdykset: ”Enpä ehdi muuta. Terveisiä.” Ja peräkaneettina vielä: ”Jos teiltä sitten, kun lähetätte kuukausimaksun, ylettyisi hiukan enemmän, niin olisi hyvä jos saisin. Ei ole kun muutamia kymmeniä penniä enää.”

”Kuopiossa 20.1.1905. Rakas Mamma! – Aikaa on hurautanut tässä jo pari viikkoa eikä ole tullut kirjoitetuksi. Hiljakseenhan tuota on elelty, ei ole suurkaupunkien mellakatkaan tänne asti ulottuneet,

² Kuopion pohjoispuolella, Uuhimäessä

vaikka huhuilivat sinne päin, että muka täälläkin olisi pitänyt olla.”

”Kävi niin hullusti, etten muistanut yhtään panna Jaakon matkaan niitä peurannahkakengiä. Miten lienee siinä kiireessä jääneetkään. Pitäneekö lähettää postin matkassa ne?”

”Mitäs Yrjön tulosta on kuulunut? Aikooko hän kohtapuoleen tulla kotiin, niin kuin vähän kirjoittelivat silloin Viipurista.”

”Milloinkas te tulette tännepäin? Eiköhän Saloniuksessa sopisi olla kortteeria, vaikka kuuluvat kyllä hyyränneen kolmannen huoneensa pois. Maanantaina. Aloitin eilen tämän kirjeen, mutta onneksi siirtyi sen kirjoittaminen täksi päiväksi. Sain juuri teidän kirjeenne. Kiitos siitä! Niin kuin jo mainitsin on peurankengät täällä, pitäisikö ne lähettää?”

”Rahan kanssa on sillä tavalla, että 25 mk menee tämän kuun edestä ja sehän olisi kiireellisin. Luku-kausimaksuja kyllä kantaa jo tänään, mutta en luule sillä olevan sen kiireempää kun parin viikon päästä ehken taitaa vasta olla pakollinen. Sen kortteerimaksun kanssa pyytäisin muuatta 5 markkasta, näkyy tarvittavan yhteen ja toiseen.”

”Pietarin mellakoista on täällä kulkenut mitä kummallisempia huhuja mm. että monia tuhansia miehiä olisi kaatunut; vaan eihän niihin tiedä luottaa.”

”Niin kuin mainitsi, olisi 30 mk aivan välttämätömin. Eipä muuta. Terveisiä! Armas”

”Kuopio 19.3.1905. Hyvät kotolaiset! Kiitoksia paljon rahasta, jonka sain sunnuntaina.”

”Hommasin ilmoituksen ’*Otavaan*’, eilisessä oli jo, ja lauantaina on toisen kerran. Niistä kahdesta kerrasta meni 3 mk 40 p, sopii siis ilmoittaa kerran ”Pohjois-Savossa”. Panen perjantaiseen lehteen.

Kirjoittakaa sitten, tuleeko pantavaksi useampia kertoja.”

”Nythän täällä on markkinat alussa, vaikei näykään paljon olevan joukkoa. Sieltä ei taida ketään tulla markkinoille. – Mitenkäs Mamman tulon laita on? Tehän kirjoititte tulevanne maaliskuussa. Ilmoittakaapa, jos sattuisi olemaan sopivaa käyntiä kenellä, jonka matkassa sopisi lähettää vaatteita pestäväksi. Niillä vaatteilla nyt ei vielä niin erittäin kiirettä olisi, jos ei sattuisi käyntiä olemaan.”

”Olisinhan sitä tarvinnut vähän rahaa pieniin tarpeisiin on välttämätön kirjan osto tässä. Jos ensi viikolla saisin. Eipä ole nyt sen enempiä. Terveisin. Armas.”

Otavassa 28. helmikuuta ja 2. maaliskuuta sekä *Pohjois-Savossa* 6. maaliskuuta v.1905 julkaistiin Armaksen tarkoittama seuraava ilmoitus, jolla haettiin maanvuokraajaa Savikoskelle: ”Lampuoti halutaan tilalle, jossa voidaan elättää noin 18 lypsylehmää. Vastaukset osotteella: Lampuoti, Karttulan postitoimisto.”

Elvira kirjoitti Viipurista Mammalle ja Armakselle 28. syyskuuta 1905 ja muisteli mennyttä kesää: ”Tottapa kai sait Armas kortin Suomenjoelta lähetettyä kirjoitettuna. Kiitos hommistasi niiden makuupaikkojen suhteen. Ei olisi ollut varmaan olenkaan jos olisimme saaneet koko makuupaikkoja, sillä monen jälestä päin tilanneen täytyi jäädä ilman. Kiitos Armas, vaikka nyt vasta, koko kesän yhdessä kampeeraamisesta. Hauska on tässä syksyn tullen muistella kesän valoisia päiviä ja yhtä ja toista hauskaa, jota meillä oli keskenämme. Väliin aina kajahtelee korvissani sinun ääni: *Och spindeln han spinner så 'arg' i sitt sinn'* o.s.v ”

[- en själ kan han ej fånga in.
Den själen går fri genom tidernas varv
från hjälte till hjälte i arv.
Och makfulla gör dem och bringar dem nöd

och ära och nesa, - och seger och död,
och pina och blod
för mandom och mod. –
Ty alla de strida mot spindelens nät
och alla de falla på det. *Sången om korsspindeln;*
Jean Sibelius].

Savikosken metsien arviointi hakkuuta varten oli tilattu ja hinta-arviota odoteltiin. Armas oli saanut hoidettavaksi yhteyden pidon arviointimieheen. 20. lokakuuta 1905 hän ilmoitti mammalle:

”Nyt oli Knuutila kaupungissa, ja tänään pitäisi hänen lähettää se hinta-arvio. Kirjoittakaapa, ellei se näinä päivinä saavu sinne. Tilauksia kuuluu olevan niin paljon, ettei hän luultavasi tänä syksynä ennätä käydä leimaamassa – niin kuin arvelinkin.”

”Eipä tullutkaan palttoo tänä päivänä, niin kuin ilmoittivat silloin kun telefoneerasin. Terveisiä paljon! Armas.”

Yhteiskuntarauhaa häiritsevät levottomuudet olivat vuoden 1905 syksyille ominaisia. 3. marraskuuta Armas kertoi mammalle tapahtumista Kuopiossa ja myös vähän muualla:

”Tullessani maanantaina, kuulin että rautatiet olivat Valkeasaarelle asti lakossa, junassa puhuivat lakon levinneen Kouvolaan ja seuraavan päivänä eli siis tiistaina oli lakko levinnyt tänne asti. Postia ei ole sen jälkeen kulkenut. Lienette kai nähneet *Otavan*, jossa oli sähkösanoma Helsingistä, että yliopisto ja polyteknikum olivat jo maanantaina tehneet lakon.”

”Tiistaina oli meillä koululaisilla klo 4 ip. kokous työväen talolla, jossa päätimme keskiviikko aamusta alkaen yhtyä lakkoon. Siitä aamusta ovat siis kaikki koulut olleet suljettuina ja ovat niin kuin johtajat olivat eilen ilmoittaneet aina tulevaan keskiviikkoon. Kokouksesta lähetettiin kirjelmä joka koulun rehtorille, jossa muun muassa pantiin vasta-

lause venäjän kielen suurta tuntimäärää vastaan. Mikäli olemme kuulleet, niin ovat opettajat täydellisesti hyväksyneet menettelymme, jopa muutamit ihmetelleet miten voimme niin viisaasti toimia.”

”Tiistai-iltana klo 8 ip. oli torilla suuri kokous, jossa päättivät panna lakon kaikilla aloilla toimeen. Tästä oli seurauksena, että keskiviikkona puolen päivän aikaan suljettiin kaikki puodit. – Kuljin iltasella satamassa siellä oli muutaman puodin ovi tavattoman suurella rautanaulalla ulkoapäin lyöty kiinni, varmaankaan eivät liene tahtoneet itse sulkea.”

”Keskiviikkona aamusta ovat kaikki tehtaat seisneet. Klo 3 ip. tekivät poliisit lakon. Klo 4 ip. oli virkamiehillä kokous ja eilen oli virastot ja pankit suljettuina. Apteekkeistakaan ei saa muuta kuin reseptillä. Sanalla sanoen lakko kaikilla aloilla – paitsi tietysti torilla. Sähkölennätin on kyllä osaksi toiminut, mutta vähäisiä ovat ne tiedot, mitä sen kautta saatu.”

”Tiistai-iltaseen kokoukseen olivat saaneet tiedon, että höyrylaiva ”*Ilmari*” oli lähdössä lihalastissa Viipuriin, sen päättivät estää ja estivätkin lähtemästä. Eivätkä ole antaneet yhdenkään laivan lähteä toisiin kaupunkiin, ainoastaan maaseutulaivat kulkevat.”

”Poliisin virkaa toimittavat palokuntalaiset, meidän opettajamme luutnantti Rönberg on poliisipäällikkönä eli ’*kansalliskaartin*’ johtajana.”

”Eilen päivällä oli tavattoman suuri kokous torilla, jossa päätettiin lähteä kuvernöörin talon edustalle ja vaatia häntä *5 tunnin kuluessa* jättämään kaupunki. Tämä päätös toteutettiin. Kansanjoukko kokoontui kuvernöörin talon edustalle ja erityisen lähetystön kautta vaati häntä *5 tunnin kuluessa* lähtemään kaupungista. Kuvernööri tuli itse paviljongille [pro palkongille] ja piti puheen selitellen ja

vaatien pitempää lähtöaikaa, mutta joukko ei tyytynyt ja kun lähetystö uudestaan meni sisään, oli hän ilmoittanut, että jollei hän määräajassa ole poistunut, niin on hän vangittavissa. Määräaika oli klo 7:ään illalla. Jo viiden aikaan illalla kokoontui talon [edustalle] suuri väkijoukko odottamaan hänen lähtöään, mutta ½7 aikaan saatiinkin tietää, että hän oli lähtenyt veneellä Rauhalahteen.”³

”Koko ajan oli taloa vartioitu, niin ettei kuvernööri saanut lähetetyksi sanaa kasarmille, jota hän nähtävästi olisi tahtonut. Sitä todistaa mm. se seikka, että hän kansajoukon seistessä talon edustalla 8 kertaa oli koettanut soittaa telefoonissa mutta kun keskeistä eivät olleet vastanneet, ei hän mihinkään päässyt. Siis kuvernööri jokseenkin häpeällisesti ajettiin pois. Lienevätkö muualla niin viisasta tempua osanneet.”

”Niin kuin jo mainitsin, ei ole muista kaupungeista paljon tietoa saatu. Eilen kertoivat Viipurista tulleen sellaisen tiedon, että sotaväki olisi yhtynyt kansaan. Tämän tiedon pitävyyttä en mene kuitenkaan takaamaan.”

”Koko ajan on täällä ollut erittäin rauhallista, johon lienee vaikuttanut se, että kapakat on olleet suljettuina. En ole välittänyt kotiin tulosta kun vasta kävin ja on niin huono keli, enemmän kuitenkin olen halunnut olla täällä matkassa ja kuulemassa, mitä tapahtuu.”

”Muutapa en näistä juuri muistakaan. Niin, toissa-päivänä tuli tänne Helsingistä sähkösanoma, jossa oli, että senaatti olisi valmis eroamaan siellä pidetyn kokouksen vaatimuksesta. Sivumennen mai-

³ Martin (Martti) Alexius Bergh-Wuori, kirjailijanimeltään Martti Wuori (s. 7.12. 1858, k. 5.10. 1934) oli suomalainen virkamies, maaherra, kirjailija ja kääntäjä. Kuopion läänin maaherrana 1903–1905. Sai todellisen valtioneuvoksen arvon v. 1905.

nitsen, että kaikissa paikoissa on tunnussana: ”alas bobrikoffilaiset matelijat”. – Tuossa sähkösanomassa oli myöskin, että kenraalikuvernöörin talon edustalla oli 31 henkilöä haavoittunut jonkun nostaman aiheettoman huudon ”kasakat tulevat” ja siitä seuranneen yleisen pakokauhun johdosta. – Enpä siis muuta muista. Terveisiä paljon! Armas”

Lakon tapahtumista *Otavassa* [klikkaa] tehtiin selkoa päivä päivältä 9.11. numerossa.

Marraskuun 16. lakkotilanne oli ohi ja Armas kirjeessään kiiti mammaa saamastaan kirjeestä, ja palasi käsittelemään metsän arviointia ja puutavaran myyntiä. Myös hevospaikka oli esillä.

”Yrjö kirjoitti vasta ja sanoi ei tulevansa ennen kuin marraskuun vaiheilla – ellei satu aikaisempaa talven tuloa. Kehoitti jättämään metsän myönnin siksi, koska puun hinnat kuuluvat tulevan kohoamaan. Parkkiselle kirjoitin kuitenkin, koska Yrjö ei tiennyt metsän lukemisesta. Knuutila ei vielä ole tuonut luetteloa.”

”Eikös Kalle mennytäkään Pieksämäen markkinoille hevosta myömään, niin kuin oli puhe. Minun Mikkelin lupani lienee vasta 2 viikon päästä. Mitenkäs käyntinne laita on?”

”Sitten arvelin pyytää vähän rahaa, alkaa entiset olla vähänä ja on huomenna kaikkien koulujen 8 luokkalaisten juhla, siihen menee joku 2-3 markkaa. Lukukausimaksuja ovat kyllä jo kantaneet, vaikk’ei se vielä varsin paikalla ole kiireellinen. Erikoisempaa uutta ei tänne kuulu muuta kuin että perustuslaillisten kokouksen on Helsingissä asevoimalla hajottaneet. – Paidat lienevät kohta valmiit. Tulevatkin huokeammiksi kuin arveltiin.”

”Kuopio 25.11.1905 Rakas mamma! Toivotan onnea nimipäivänne johdosta. Oli tarkoitukseni jo eilen kirjoittaa ja lähettää Hellinin tilaama lähetys sinne, mutta kun postimies ei ottanut sitä kulet-

taakseen , niin jäi se tänne enkä tiedä millä keinoin sen saan tulemaan.”

”Elvira lähetti 25 mk. En tiedä oliko se tarkoitettu leningin maksuksi vai minulleko jääpä sitä paitsi se lasku on siellä, etten tiedä suuriko se summa oli. – Housut sain eilen. Kiitos niistä!”

”Pyytäisin nyt siellä käymään Arapialla kysymässä eikö hän ottaisi sitä [Hellinin tilaamaa] laatikkoa viedäkseen maanantaina. Laatikko sisältää omenia, eikä niitä saa postipakettina kuljettaa. Pahenevat kun saavat kauan olla täällä. Sitten pyytäisin kirjoittamaan huomenna, onko hän luvannut ottaa sen. Myöskin siitä Elviran lähettämästä rahasta. Terveisiä.”

Keväällä 1906 oli Armaksen loppuenttien ja ylioppilaskirjoitusten aika. 9. huhtikuuta hän kertoo mammalle: ”Ei ole tullut kirjoitetuksi, kun on ollut semmoista kiirettä tenttien kanssa. Kirjoituksien numerot olivat 9 jokaisessa.”

”Ostin viilat ja rahkeet ja vein arapialaiselle. Kahvipannu on myös ostettu, ja sen koetan saada esim. Erikssonilaisten kanssa tulemaan. Minun tulostani ei näet tule mitään, kun on pääsiäisluvallakin tenttiä ja kelikin näyttää jo kovin likaiselta. – Kahvipannun matkassa lähetän ne muut ostokset. Viiloihin ja rahkeisiin meni 6 mk. Viime kuusta kun ei maksettu kuin 45 mk niin rahat ovat riittäneet. Alennettiin siitä viikosta 5 mk.”

”Olemme tenttineet 5 ainetta jo, ja jos nyt ei mitään estettä satu niin 10. p. toukokuuta on meillä työt lopussa. Olisihan se ollut kesäpalttookin tarpeen. Millä tavalla sitä olisi paras hommata? Luultavasti tänne tulee muuan kauppias, jolta saisi valmiita, noin 30-40 markalla. Mahtaisiko tulla siellä huokeammaksi? Eipäs ole nyt muuta. Terveisiä! Armas.”

Huhtikuun 18. kirjeessään Armas otti uudestaan esille kesäpalttoo-huolensa. ”Rakas äiti! Se palttoon juttu taitaa olla semmoista, ettei tänne näytä tulevankaan sitä kauppiasta. Olisiko sitten täällä teettää räätälässä. On kovin hankala – melkein mahdoton – siellä saada se teetetyksi, kun en ole siellä mailla. Ehken odotan Yrjön tuloa, kohtapuoleen kai hän tulee, niin saapi hänen kanssaan siitä keskustella. Siltä varalta että sattuisitte kirjoittamaan minulle pyytäisin lausumaan mielipiteenne palttoo-asiasta. Koettelen kysyä paljollako täällä voi saada.”

”Iltapäiväksi on paljon lukemista tenttiä varten. Viisi tenttiä on jäljellä, kirkkohistoria ja kaikki historiat.”

”Terveisiä paljon! – Olisihan minä ollut rahan tarpeessa; näkyy aina yhteen ja toiseen menevän. Jospa voisin tällä viikolla saada olisin kiitollinen. Armas”

Koulun käynnin lähetessä loppua Armaksella oli kaikenlaisia kiireitä ja asioita hoidettavana. Kirjeistään jäi siinä touhussa päivämäärät merkitsemättä. Sisällöstä saattoi kuitenkin päätellä ajankohdan. Kuten seuraavasta: ”Minun tulostani ei näy tulevan mitään. Sen tähden pyytäisin että antaisitte jonkun käydä sieltä Elovaarasta minun *papintodistus* ja olisitte hyvä ja tiistaina – ettei unohtuisi jos myöhempään jää – lähettäisitte sen tänne. Tarvinne mainita sen todistuksen olevan yliopistoon pääsyä varten. – Tulette kaikei lopulla viikkoa tänne?”

”Kellonne tulee Teodorin matkassa. Sen ei pitäisi nyt jäädä jälkeen, ei ainakaan tämän yön seutuun jäänyt yhtään. Ei siitä mennyt kuin 75 p. Minun vaatteitani pitäisi siellä olla enemmän kuin merkitisin, nimittäin 10 nenäliinaa, 4 paitaa, 4 housut. Jos löytyy semmoisia liinaisia nenäliinoja joiden nurkassa on nelisnurkkainen tikninki masinalla ommeltu niin ne on minun.”

Emil yritti hänkin auttaa Armasta vaate-ongelmissa ja kyseli joulun alla 1905 housuista, jotka oli tälle lähettänyt: ”Lienethän saanut paketin ja siinä housut. Elleivät housut ole niin pitkät ettei niistä tule Sinulle, säilytä ne toistaiseksi minun varalleni. Annan ne Sinulle siinä tapauksessa että niistä tulee Sinulle housut, muussa tapauksessa pidän ne itse.”

Armas tuli ylioppilaaksi 12.6.1906 Kuopion Suomalaisesta Yhteiskoulusta kiitettävällä arvosanalla. Seurasi kirjautuminen yliopistoon, mikä tapahtui aluksi historialliskielitieteelliseen tiedekuntaan, mutta vaihtui ilmeisesti välittömästi oikeustieteelliseen tiedekuntaan, vaikka mamma epäilikin, että se oli väärä ala.⁴ Emil häntä sittemmin lokakuussa toppuutteli: ”Kirjeessänne epäilitte hänen ottaneen huonon alan, kun suomalaisilla juristeilla ei ole tulevaisuutta. Tosinhan sitä ei osaa tulevaisuutta ennustaa ja siltä asiat nykyhetkellä näyttävät, kun suomalaisten tuomarein viroista pois saamiseksi ei riitä voimassa olevat lait, vaan täytyy ryhtyä poikkeuslakeja laatimaan. Mutta siihen mennessä kun Armas on tutkintonsa suorittanut saattavat asiat olla aivan toisin.”

Opiskelun alkaessa Armaksella oli edessä kortteerin etsiminen. Sen johdosta hän 9. syyskuuta kirjjeessään pohdiskeli mammalle: ”Eipä muuten ole erikoisempaa kirjoittamista nyt. Siitä arvelin puhua, että saisin huoneeni viittä markkaa huokeammalla, jos olisi omat sänkyvaatteet ja hanttuukit. Kun saisi tulemaan sieltä joitakin lakanoita, tyyntyvaruja ja hanttuukeja, vaikka taitaa hankalaksi käydä. Elkää kuitenkaan laittako ellei varsinaista kulkua asemalle satu, siitä on liinan suuri puuha.”

”Helsinki 14.9.1906. Rakas Mamma! Tänne olen nyt asettunut. Löysin vähän ajan etsinnän jälkeen kortteerin, joka maksaa mieheen 25 markkaa kuus-

sa. Ruoka tulee maksamaan 48 markkaa; syön ”*Osmolassa*” Ylioppilaiden ruokailuosuuskunnassa. Osoitteeni on Annankatu 7. Tämä ei ole kaukana professori Tarjanteen asunnosta. Jukka asuu myöskin ei kovin kaukana tästä. Eipä ole muuta kuin terveiset. Armas.”

Ensimmäinen asunto ei Armasta tyydyttänyt, ja 26. syyskuuta hän kertoi mammalle: ”Kaksi viikkoa on vierähtänyt ja olen sillä ajalla ennättänyt muun muassa muuttaa asuntoani. Osoitteeni ei siis ole enää se, jonka ilmoitin pari viikkoa takaperin, vaan on se nyt Uudenmaankatu 20-22, Ruth. Asian laita oli nim. se, että ensimmäinen paikka ei ollut oikein siisti eikä myöskään rauhallinen ja niin muutin eilen. Minulla on nyt yksinäinen huone, joka maksaa 40 mk kuussa. Jukan kanssa tuumattiin, että kannattaa hiukan enemmänkin maksaa, kun saa asua itsekseen ja tulee ehken paremmin luetuksi.”

” Täällähän ne tuntuu tekevän pimeyden töitä nykyään, en sattunut kuulemaan kumpaistakaan räjähdystä vaikka poliisiasemaa vastan tehty yritys ei ollut niin kaukanakaan, ettei olisi voinut kuulua. Viime yönä oli ollut toinen attentaatti, tällä kertaa viskaali Albrechtia vastaan, niin kuin lehdissä lieinee tarkemmin. Huhu kertoi, että jos olisivat onnistuneet vesijohdon räjäyttämään, olisivat sytyttäneet kaupungin monesta kohdin palamaan. Näin arvelivat Tarjanteessa. Lehdet eivät liene ymmärrettävistä syistä mitään semmoisia arveluja hiiskuneet. Muistanette kai sen yrityksen, joka tehtiin vesijohtoa vastaan joku viikko sitten, mainitsemani huhu tarkoittaa sitä. – Muuten ei minulla olekaan täältä erityisempää kertomista. Muuta kuin alkaisin kohtapuoleen tarvita sitä satamarkkasta, joka jäi säilöön sinne kotiin. Jospa siis olisitte hyvä ja lähettäisitte sen kohtapuoleen. Tänä iltana aiomme Jukan kanssa teatteriin. Terveisiä paljon! Armas.”

⁴ HYO Ylioppilasmatrikkeli 1902-1907 s. 438 ja Oikeustieteellisen tiedekunnan matrikkeli 1902-1910 s. 145

Armas kertoi mammalle opiskeluaikomuksistaan:
”En ruvennutkaan lakitieteen kandidaattitutkintoa
lukemaan, vaan oikeustutkintoa eli samaa kuin
Eemil on suorittanut.” Tämän jälkeen ei Armaksen
kirjeitä ole taltioitunut. – Oikeustieteiden tutkin-
non hän suoritti v.1908.